

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ В УМОВАХ ТРАНЗИТИВНОГО СУСПІЛЬСТВА

Правова культура українського суспільства досліджувалася неодноразово [1–3]. Однак, незважаючи на численні публікації, ця тема залишається недостатньо освітленою. Загальновідомою є законотвірність про те, що проблеми правової культури надзвичайно загострюються у періоди суспільних трансформацій, державотворчих процесів. Як наслідок – руйнування більшості інституціональних та нормативних зразків та встановлення нових правових цінностей, цілей та засобів їх реалізації. Демократична правова культура передбачає наявність активного громадянського суспільства, функціонування верховенства права у житті соціуму, а також реального захисту прав і свобод людини як вищої соціальної цінності. Правове виховання є важливим механізмом становлення демократичної правосвідомості та правової культури, які, у свою чергу, обумовлюють існування різних форм правового буття [3, с. 202]. Його ідеальна мета – формування системи знань, переконань, мотивів, настанов та звичок соціально активної поведінки у повсякденному житті.

Однак всі ці положення є досягненням теоретичних розробок та досліджень, які зосереджені більше на побудові загальнодержавної системи, яка б рухала до образу ідеального, демократичного суспільства в соціальній державі. На перший погляд, це дуже гарна концепція, однак, якщо поглянути на цю модель з точки зору аналізу менталітету та типових проблем транзитивного суспільства – виникає ряд проблем.

Правове виховання не може не враховувати особливості менталітету суспільства, оскільки від нього залежить рівень засвоєння настанов та ідей. З цього боку ми стикаємося з особливостями процесу трансформації суспільства, а саме з утвердженням ієрархії правових цінностей. Кожна зміна суспільного устрою, як правило, створює власні системи цінностей, трансформуючи попередні. Історичні процеси на території України демонструють відхилення від цієї концепції, просуваючи ідею створення нового на уламках старого. Тим самим протиставляючи політичні амбіції діалектичному закону заперечення

заперечення, що призведе до деформації менталітету суспільства. Через це свідомість стала більш «інертною» до моделі поступового розвитку. Свій слід залишила також колишня система правового виховання, яка була побудована на принципах всепроникнення та загальнообов'язковості. Зазначені чинники створили неоднозначний результат. Якщо більш наглядно продемонструвати, то свідомість людини перетворилася на скло, на якому необхідно створити витончене зображення акварельними фарбами. Через це занадто витончені ідеї не можуть прижитися. Ті ж ідеї, які були закріплені, потребують постійного оновлення. Зважаючи на сучасне соціально-економічне становище України, говорити про таке злагоджене та постійне правове виховання – не можна. Як наслідок, відбувається «змивання» більшості правових настанов та утворюється порожнеча, яка активно заповнюється правовим нігілізмом. З цього випливає, що старі догми втратили свою офіційність, а нові правові стандарти не набули сили стереотипу. Цей процес підкріплюється «війною законів» між відомствами, між республіками колишньої єдиної держави, протидією між виконавчою і представницькою владами [2, с. 4-5]. Цілковито органічно вибудовується розуміння того, що правове виховання буде ефективним щодо впливу на наявну суспільну правову культуру та правосвідомість лише тоді, коли проголошені правові норми ефективно діятимуть у суспільстві. У даному контексті слушною є думка В. Кудрявцева, який стверджує, що модель поведінки, яку уявляє собі людина, зумовлюється не тільки однією нормою і не одними відносинами, в яких бере участь цей індивід, а взаємодією декількох складових: норм, багаторівневих зв'язків, знань, ціннісних уявлень індивіда, алгоритму поведінки [3, с. 302].

Окремо необхідно звернути увагу на ефективність такої методики правового виховання, як демонстрація корисності дотримання пропонованої законослухняної поведінки. Загальновідомим є те, що ця методика діє на первинні механізми психіки і є базовою для виховання дітей. Однак, за умов розвинутого правового нігілізму вона стає неефективною. Особа не зможе і не буде вірити у необхідність дотримання правових норм, коли вона не відчуває себе захищеною під дією цих норм. На тлі відсутності елементарних механізмів захисту прав і свобод громадян, а також: 1) поглиблення протиріч між гілками влади на фоні відсутності реалістичної концепції виходу з кризи; 2) банкрутство обраного курсу реформ у більшості країн, що трансформуються; 3) критичне зниження громадської моралі; 4) зубожіння і політична апатія населення; 5) регіональний і етнічний сепаратизм, що загрожує цілісності країн; 6) зростання частки тіньової економіки в економічній сфері, ріст злочинності, криміналізація перехідного суспільства та ін. – призводять до відторгнення більшості елементів правового виховання [2, с. 8].

Таким чином, можна констатувати, що транзитивне суспільство не може створити ефективну систему формування правосвідомості та правової культури без забезпечення базових потреб людини. Високий рівень правової культури є продуктом та ознакою високого рівня розвитку суспільства.

Література:

1. Данильян О. Г. Особливості організації та управління правовим вихованням у перехідному суспільстві / О. Г. Данильян // Вісник Національної юридичної академії України ім. Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія : зб. наук. пр. – Харків : Право, 2012. – № 3 (13). – С. 112–117.
2. Данильян О. Г. Специфіка формування правової культури в транзитивному суспільстві / О. Г. Данильян // Наукові записки Харківського університету Повітряних Сил. Соціальна філософія, психологія. – 2006. – Вип. 2 (26). – С. 3–9.
3. Правове виховання в сучасній Україні : монографія / А. П. Гетьман, Л. М. Герасіна, О. Г. Данильян та ін. ; за ред. В. Я. Тація, А. П. Гетьмана, О. Г. Данильяна. – 2-ге вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2013. – 440 с.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого

Кафедра філософії

ФІЛОСОФІЯ І ПРАВО

Тези доповідей
XV Міжнародної наукової конференції
аспірантів та студентів
(23 травня 2019 року)

Харків
«Право»
2019

УДК 340.12

Ф56

Організаційний комітет:

Голова – А. П. Гетьман, доктор юридичних наук, професор, академік Національної академії правових наук України, проректор з наукової роботи Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Члени: О. Г. Данильян, доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії; С. Б. Жданенко, кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії; І. І. Коваленко, кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії; Г. В. Коваленко, кандидат юридичних наук, асистент кафедри філософії

Тези друкуються мовою авторів у авторській редакції

Філософія і право : тези доп. XV Міжнар. наук. конф. аспірантів та студентів (23 трав. 2019 р.). – Харків : Право, 2019. – 406 с.

ISBN 978-966-937-721-0

У пропонованій до уваги читачів збірці тез і повідомлень XV Міжнародної наукової конференції аспірантів та студентів «Філософія і право» висвітлюється широке коло як загальнофілософських проблем, так і різноманітних аспектів філософії права. Певна частина матеріалів конференції розвиває і поглиблює філософські уявлення у царині правової онтології, правової антропології, теорії правових цінностей, теорії пізнання права та інституційного виміру права. Деякі напрацювання містять спроби не тільки по-новому підійти до осмислення вже достатньо розробленої проблематики, а й виявляються кроком на шляху пізнання раніше не відрефлектованого шару правової реальності. У цьому сенсі зміст нижченаведених тез засвідчує зацікавленість майбутніх фахівців права у більш глибокому теоретичному освоєнні тих феноменів правової реальності, пізнання яких є умовою розв'язання нагальних практичних завдань правотворчого й правозастосовного характеру в контексті гідного виконання професійної місії у розбудові правової державності в Україні.

УДК 340.12

Адреса редакційної колегії:

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
вул. Пушкінська, 77, Харків, 61024, Україна

© Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2019

© Оформлення. Видавництво «Право», 2019

ISBN 978-966-937-721-0